

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ

Бидик А. Г.

кандидат економічних наук

Тернопіль

Актуальність теми. Сьогодні сучасні національні економічні системи стають відкритішими для іноземних товарів і послуг, об'єктивно інтегрованими до світової торговельно-економічної системи. Це викликає необхідність урахування тісного зв'язку між глобальними тенденціями й зовнішньоекономічною стратегією України, що передбачає подальшу інтеграцію у світове господарство, посилення міжнародних господарських зв'язків.

В сучасних умовах держава не може досягти цілей соціально-економічного розвитку без виваженої торговельної політики, реалізація якої вимагає застосування урядом дійового механізму митного регулювання, який би забезпечував максимальне використання переваг міжнародної інтеграції та захист економіки країни від її негативних наслідків. Регулювання переміщення товарів у зовнішньоекономічній діяльності набуває дедалі більшого значення. Тому особливу увагу необхідно приділяти складу регуляторного механізму та характеристикі інструментів

митного регулювання зовнішньоторговельної діяльності, що і визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного, в тому числі, митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності розглядали зарубіжні вчені: Стоянова Є. С., Кредисов А. І., Данильцев А. В., Шишаєв А. І., Шміттгофф К., Бабін З. П., Бахрах Д. Н., Кіреєв А. П., Петров Ю. М., Кудрявцева І. В., Бланк І. А., а також вітчизняні науковці: Горін Н. В., Гребельник О. П., Дідківський М. І., Дідович І. І., Каленський М. М., Матвеев М. Е., Науменко В. П., Руссков В. А., Пашко П. В., Терещенко С. С., Гринько І. С., Циганкова Т. М. та інші. Але питанням комплексного застосування інструментів митного регулювання зовнішньоторговельних потоків достатньої уваги приділено не було.

Метою статті є визначення основних характерних рис та умов застосування інструментів митного регулювання переміщення товарів у реалізації митної політики.

Основний матеріал. У всіх країнах, особливо в період економічного спаду та кризових явищ, державне регулювання її зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивною необхідністю. Його проводить уряд

кожної країни, і воно безпосередньо залежить від обраних країною стратегічних орієнтирів, в тому числі, у зовнішньоекономічній політиці.

Саме за допомогою регулятивного механізму, який має у своєму арсеналі різноманітний інструментарій, уряд країни регламентує діяльність суб'єктів підприємництва у сфері зовнішньоторговельних відносин, що будуються на основі дотримання норм і принципів міжнародного права й зобов'язань, які витікають із міжнародних договорів.

Важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави є її митна політика. Митна політика становить систему принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі [1, Ст. 2]. Беззаперечним є той факт, що причиною виникнення митної діяльності є наявність зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами різних країн, котрі і виступають об'єктом державного контролю та регулювання.

Митна політика визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин та організації митної системи, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в економічній, а також, опосередковано, в політичній, соціальній, екологічній та інших сферах [6, с. 34].

Регулятивна функція митної політики має пріоритетне значення серед її інших базових функцій – фіскальної та захисної. Вона передбачає вплив з боку держави на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та адміністративного характеру з метою регулювання останніх в цілях забезпечення національних інтересів.

Важливим елементом у загальній системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є митне регулювання, що проводиться за допомогою необхідного інструментарію.

Інструментів регулювання торгівлі товарами нараховують більше за тисячу. Існує декілька їх різних класифікацій, представлених Гребельником О., Данильцевим А., Терещенко С., Шишаєвим А., Циганковою Т. та іншими науковцями. Об'єктом нашого дослідження виступають економічні та адміністративні інструменти, які у механізмі проведення митної політики трансформуються у митно-тарифні та нетарифні заходи регулювання зовнішньоторговельних потоків.

Провівши аналіз торговельних потоків можна зазначити, що 2009 рік охарактеризувався піком світової фінансової та глобальної економічної кризи. Для України негативні тенденції імпорту, що були започатковані наприкінці 2008 року, поглибилися. Наслідком цього стали нестабільність та непрогнозованість імпорту, піднесення та зниження активності зовнішньоекономічної діяльності, викликані, в тому числі, змінами в законодавстві, інфляційними процесами та іншими негативними очікуваннями, пов'язаними зі станом світових ринків.

Було практично припинено програми кредитування, які у 2008 році виступали основним стимулюючим фактором росту купівельної спроможності, що призвело до непрогнозованого зростання інвестиційного імпорту саме в сегменті дорогих та високоліквідних товарів. Це автомобілі, побутова техніка, брендовий одяг, будівельні матеріали, харчові делікатеси тощо. В інвестиційному імпорті, передусім, це промислове обладнання та засоби для виробництва, наприклад, прокатні стани, плавучі платформи, котли, а також приладдя та устаткування для розвитку виробництва [4, с. 4].

Загальний зовнішньоторговельний обіг за 12 місяців 2010 року склав 113094 млн дол. США, в тому числі експорт – 52191 млн дол. США, імпорт – 60903 млн дол. США. У порівнянні з січнем-груднем 2009 року збільшення зовнішньоторговельного обігу складає 32,9%, при цьому імпорт збільшився на 36,3%, експорт – 29,2%. Сальдо зовнішньоторговельного балансу негативне і становить (-)8712 млн дол. США [8].

Наведені дані свідчать про збереження від'ємного сальдо експортно-імпортних операцій, що говорить про необхідність удосконалення вітчизняної політики регулювання зовнішньоторговельних потоків. В умовах глобалізаційних змін, які неминуче зачіпають українське суспільство, уряд країни повинен розробити ефективний механізм застосування інструментів регулювання зовнішньоторговельної діяльності, при цьому передбачати та прогнозувати наслідки його дії, як позитивні, так і негативні, обґрунтовувати його місце у загальній системі антикризових заходів з оздоровлення економіки країни та стану платіжного балансу.

Одним з важливих джерел наповнення державного бюджету є митні платежі. У серпні 2010 року Державна митна Служба щоденно перераховувала до Держбюджету в середньому 344,3 млн грн, тоді як у I кварталі 2010 р. було перераховано 261 млн грн, а у II кварталі 2009 р. – 215 млн грн. У II кварталі 2010 р. збільшено митну вартість товарів порівняно з I кварталом на 63%, чим було забезпечено додаткове надходження платежів у сумі 1,3 млрд грн (більше ніж у I кварталі на 69%).

За I півріччя 2010 р. митну вартість збільшено на 62% у порівнянні з I півріччям 2009 р., додаткові надходження за рахунок коригування митної вартості склали 2,1 млрд грн (більше ніж у I півріччі 2009 р. на 80%).

Слід зазначити, що питома вага митних платежів (38,5 млрд грн) в структурі надходжень державного бюджету України (120 млрд грн) за перше півріччя 2010 р. склали 32% [3, с. 6].

Не дивлячись на позитивні зміни, водночас існують резерви для збільшення доходної частини бюджету за рахунок вжиття митними органами додаткових організаційних заходів. До них відносяться – збільшення ефективності використання наявної бази оподаткування, посилення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, за правильністю класифікації та визначення країни походження товарів, здійснення митного контролю після пропуску товарів і транспортних засобів, посилення контролю за митним

оформленням товарів, що ввозяться громадянами. Робота митних органів з класифікації та визначення країни походження товарів є одним із визначальних елементів для застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання та тримається на постійному контролі у Держмитслужбі.

В нашому дослідженні ми не будемо наводити всю сукупність митних інструментів тарифної чи нетарифної групи, ми лише спробуємо у табл. 1 представити їх основні характерні риси та принципову різницю між ними, яка полягає у способі впливу на обсяги та напрямки торгівельних потоків.

Для України сьогодні важливим є вирішення питань грамотного застосування митних інструментів регуляторного механізму при їх досконалому поєднанні та розробленому нормативно-правовому забезпеченні. На будь-якому етапі розвитку економіки актуальним для уряду країни є підбір комплексу дієвого та ефектив-

ного інструментарію, який би відповідав конкретним економічним і політичним обставинам, вирішував проблеми суспільства загалом і учасників регулятивних відносин, зокрема. Приймаючи рішення про використання тих чи інших інструментів митного регулювання, уряд країни повинен оцінювати їхній сукупний вплив не лише при реалізації митного регулювання, а й при виробленні довгострокової торговельної політики країни.

Заслугує на увагу точка зору Матвеева М. та Дідович І. [5] щодо використання митного інструментарію у період подолання кризових явищ в економіці країни та поступової побудови стабільного зовнішньоекономічного механізму. Вони пропонують створити перехідну систему регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни, яка поєднує у собі дворівневий підхід. Перший рівень розрахований на використання екстрених заходів, що спрямовані на подолання кризових явищ (шляхом застосування жорстких адміністративних інструментів впливу

Таблиця 1

Основні характерні риси інструментів митного регулювання переміщення товарів

Ознака характеристики	Митно-тарифні інструменти	Нетарифні інструменти
Пріоритетність застосування у СОТ	Віддає перевагу та закріплює дію міжнародними угодами (наприклад, шляхом «зв'язування» ставок мита у країнах-членах СОТ, встановлення дійсної вартості ввезеного товару)	Встановлює межі застосування при умові дотримання принципів недискримінації, доступу до ринку, сприяння збільшенню обсягів міжнародної торгівлі
Відношення до споживачів імпортованого в країну товару	Підвищують роль споживачів, одночасно знижують рівень їх добробуту шляхом збільшення ціни імпортованого в країну товару. Накладають додаткове податкове навантаження на споживача	Знижують роль споживачів, руйнують ринковий механізм, перешкоджають входженню на внутрішній ринок небажаного товару. Опосередковано впливають на ціну товару, його обсяги та напрямки, не накладають додаткового податкового навантаження на споживача
Відношення до національних виробників	Сприяють зростанню добробуту національних виробників шляхом зменшення збуту імпортованих товарів та збереження робочих місць	
Відношення до державного бюджету	Сприяють наповненню державного бюджету	Сприяють наповненню державного бюджету у випадках сплати антидемпінгового та компенсаційного мита
Відношення великих підприємств та монополій	Дозволяють долати митно-тарифні перешкоди	Не дозволяють долати нетарифні бар'єри
Відношення до конкуренції	Залишають покупцям право вибору між товаром вітчизняного виробництва та імпортованим у країну	Позбавляють покупців права вибору, суперечать принципам вільної торгівлі
Перегляд та узгодження з країнами-партнерами	Вимагають попередніх домовленостей та перегляду раніше укладених угод у випадку зміни тарифів	Не вимагають домовленостей та перегляду раніше укладених угод у випадку запровадження нових бар'єрів
З позиції стабільності	Стабільні, транспарентні, прогнозовані, передбачувані, офіційно опубліковані, визначаються митно-тарифною політикою	Застосовуються вибірково, тимчасово, непередбачено
З позиції регламентування	Жорстко регламентуються на законодавчому рівні шляхом прийняття законів та постанов, підлягають регулюванню міжнародними угодами	Регламентуються виконавчою владою шляхом прийняття підзаконних актів, не підлягають регулюванню міжнародними угодами
З позиції ефективності застосування та зручності використання	Не завжди ефективні, зручні у використанні	Гнучкі, дієві, ефективні у застосуванні. Не зручні у використанні суб'єктами різних країн
З позиції маневреності та оперативності	Не підлягають швидкій та оперативній зміні та перегляду	Легко та оперативно змінюються, відмінюються або доповнюються новими
Цілі застосування	Виконують регулюючу, фіскальну та захисну функції митної політики	Виконують регулюючу та захисну функції митної політики

за їх розумного поєднання з вартісними економічними регуляторами). Другий передбачає переміщення акцентів у бік загальноприйнятих та дозволених СОТ інструментів зовнішньоекономічного регулювання (митно-тарифних інструментів, валютного регулювання).

Набір діючих інструментів митного регулювання повинен формуватись відповідно до національних інтересів країни, мати недискримінаційний характер. Суб'єкти зовнішньоторговельної діяльності повинні мати повну інформацію про можливі ускладнення в разі митного оформлення експортно-імпорتنних операцій. Будь-які кроки, що проводяться державними регулюючими структурами, повинні лише полегшувати різноманітні процедури проходження товарів через митний кордон України в рамках оновленої нормативно-правової вітчизняної бази та участі України у світовій торговельній системі.

Неточне та хаотичне використання митних регуляторів може призвести до непередбачуваних та непрогнозованих наслідків для країни. При розробленні комбінацій засобів регулювання зовнішньоторговельних потоків слід уявляти не лише сьогоднішні, а й майбутні результати їх впливу, залишати можливість митним органам проводити швидко реагування на зміни і тенденції розвитку внутрішнього і зовнішнього ринку.

Комплексне та гнучке застосування інструментарію митного регулювання повинно одночасно вирішувати сукупність складних внутрішніх та зовнішніх завдань, бути націлене на дотримання митної безпеки країни. В умовах інтеграційних процесів Україна не повинна впроваджувати нові торговельні бар'єри, тому існуючі інструменти необхідно використовувати більш ефективно. Наприклад, тарифні методи мають захищати саме ті сегменти внутрішнього ринку, які потребують такого захисту. Митне регулювання повинно виконувати насамперед регулюючу функцію, при цьому знизити фіскальну складову. Завдання поповнення бюджетних коштів необхідно вирішувати не за рахунок високих ставок мита, а шляхом удосконалення митного оподаткування та системи митних пільг і преференцій з врахуванням вимог СОТ.

Пропонуємо основні умови, що мають стати підґрунтям для використання інструментів митного регулювання у практичній діяльності вітчизняної митної служби. До них відносяться:

- митний захист економічного суверенітету, інтересів вітчизняних виробників та споживачів від недобросовісного імпорту;
- задоволення внутрішнього попиту і розширення виробництва вітчизняної готової продукції;
- посилення конкурентоспроможності національного виробництва;
- сприяння прогресивним структурним зрушенням в експортноорієнтованій національній економіці;
- гарантована цілеспрямована державна підтримка та стимулювання експорту;
- підвищення інвестиційної привабливості українських виробництв та їх перехід на інноваційний шлях розвитку;
- легкий та своєчасний доступ суб'єктів підпри-

ємництва до інформаційної бази по висвітленню основних тенденцій на зовнішніх ринках;

- забезпечення стабільності та прозорості застосування заходів митного регулювання, спрощення процедур митного оформлення та митного контролю;
- дотримання міжнародних домовленостей та зобов'язань України у зовнішньоекономічному середовищі;
- сприяння ефективній та безболісній інтеграції економіки країни у світову економіку.

Висновки. Отже, митне регулювання відноситься до важливої складової державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів підприємства. Ефективність митного регулювання залежить від комплексного, зваженого та грамотного використання його інструментів у загальному наборі заходів впливу, який повинен формуватись відповідно до національних інтересів країни з одного боку, та не суперечити її міжнародним домовленостям з другого. З метою позитивних зрушень у економіці країни Державна митна служба повинна дотримуватися основних умов для використання дозволеного законодавством набору митних регуляторів, які запропоновані у даному дослідженні. Особливого значення дана вимога набуває у контексті участі України у глобалізаційних процесах. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Митний кодекс України від 12. 07. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002.
2. Гребельник О. П. Основи митної справи/ О. П. Гребельник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 600 с. – ISBN 966-8253-62-0.
3. Держмитслужба відзвітувалася перед громадськістю за перше півріччя // Митниця. – 2010. – №8 (69) серпень. – С 6–9.
4. Колегія Держмитслужби підвела підсумки діяльності відомства у 2009 році // Митниця. – 2010. – №3(64) березень. – С 4–7.
5. Матвеев М. Е., Дідович І. І. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності/ М. Е. Матвеев, І. І. Дідович. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 192 с. – ISBN 978-966-370-106-6.
6. Основи митної справи в Україні: підручник / За ред. П. В. Пашка / П. В. Пашко. – К.: Знання, 2008. – 651 с. – ISBN 978-966-346-483-1.
7. Офіційний сайт Державної митної служби України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.